INTRODUCCIÓ A L'ASSIGNATURA DE

FONAMENTS DE LA HISTÒRIA

GRAU D'ANTROPOLOGIA I EVOLUCIÓ HUMANA (URV-UOC)

– REPTE 4–

JORDI SERRALLONGA

UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA, 2025

Introducció

En aquesta assignatura volem reivindicar un apassionat enfoc nou de la Història. Ens endinsarem en un enriquidor viatge on la nostra història és sinònim de la nostra existència (Antropologia) i evolució (Evolució Humana). Dit d'una altra manera, en paral·lel a l'origen i evolució biològics de la Humanitat existeix un origen i evolució històrics del llinatge humà.

Una 'aproximació nova', perquè, de forma tradicional, havíem reduït l'estudi històric als fets més recents i contemporanis de l'*Homo sapiens*. Alhora, també és cert que havíem limitat com 'Història' el període cronològic que s'inicia amb l'aparició de l'escriptura. Però això no hauria de ser així. Des de l'etapa dels primers homínids i *Homo sapiens* caçadors-recol·lectors (el moment cronocultural que apareix esmentat en els manuals sota el títol de 'Prehistòria') fins a les societats productores del present, tot forma part de la Història de la Humanitat: Antropologia + Evolució Humana.

Una 'aproximació innovadora' perquè, fins ara, en molts llibres d'Història els gairebé 7 milions d'anys durant els quals l'espècie humana, i els seus ancestres fòssils visqueren com a predadors (caçadors-recol·lectors) no ocupaven més que unes breus planes; pel contrari, els períodes protagonitzats per les societats productores –des del Neolític fins el Present– i històriques –amb escriptura– han merescut detallats i dilatats capítols. Un gran error. Els orígens i els primers graons de la

història humana són cabdals per comprendre per què som com som, i per què som aquí com hominins. Fins i tot, el nostre futur evolutiu... el nostre futur històric.

Ciències *versus* Lletres

A casa nostra, la tradicional separació entre 'ciències' i 'lletres' no només podria ser qüestionada a nivell del sistema educatiu general de les darreres dècades sinó, i en referència al tema que aquí ens pertoca, també s'ha de dir que ha perjudicat enormement els estudis sobre l'origen i evolució (història) de la Humanitat. Cal preguntar-se el per què.

A diferència de la tradició anglosaxona on, per exemple, una persona que es vol dedicar a l'Arqueologia prehistòrica també s'ha de formar en els terrenys de la Biologia, la Geologia, la Primatologia, etc., aquí aquestes disciplines s'han mantingut aïllades per l'aberrant línia divisòria entre 'ciències' i 'lletres'. Arqueologia, Antropologia cultural y social o Prehistòria serien coneixements reglats de 'lletres', mentre que Paleontologia, Zoologia o Etologia correspondrien a disciplines de 'ciències'. Sent així, molts dels estudis sobre la història de la nostra espècie han patit la manca de formació interdisciplinar dels seus autors i autores. Una mancança que han sortejat algunes investigadores i investigadors tot cursant estudis en diferents facultats (arqueòlogues/arqueòlegs i historiadores/historiadors que han adquirit coneixements de Ciències Naturals, i viceversa), o mitjançant graus universitaris, com aquest organitzat per la Universitat Rovira i Virgili i la Universitat Oberta de Catalunya.

No existeixen ciències o disciplines més valuoses les unes que les altres. La Prehistòria i l'Arqueologia no són 'lletres' sinó ciències. Funcionen amb un mètode i obtenen resultats científics. Alhora, les anomenades 'ciències' no són únicament números i dades mesurables; sovint han d'explicar 'històries' i 'contes'.

Dades exactes (reduccionisme) *versus* interpretacions (contes)

Imaginem per un moment que haguéssim de reconstruir la història de la invenció de les primeres eines de pedra tallada. Si apliquéssim una aproximació basada només en dades mesurables i exactes –quelcom que ja ha succeït en la recerca prehistòrica– els paleoantropòlegs i paleoantropòlogues ens descriurien les longituds de les falanges dels dits d'homínids fòssils, l'anatomia de les seves mans i, fins i tot, la biomecànica de les mateixes, i així es publicaria en un *journal* d'impacte científic internacional. Les arqueòlogues i arqueòlegs, per la seva banda, presentarien els conjunts d'artefactes lítics trobats en estrats corresponents a la mateixa cronologia. Dit d'una altra manera, si tots aquests vestigis biològics i culturals s'exposessin en un museu sense més informació que la seva mida, atribució anatòmica (els ossos), tecnològica (les eines) i cronològica, malgrat ser importants dades científiques, poc aportarien al visitant més enllà del fetitxisme de veure peces autèntiques dins d'una sèrie de vitrines. Fins i tot, poc aportarien a la ciència si ens quedem només en la freda, 'objectiva' i reduccionista acció de descriure seguint patrons mètrics, anatòmics i tipològics. Què ens manca? La interpretació... el 'conte'.

Un gran paleoantropòleg, Michael Wolpoff, en una reunió sobre Evolució Humana a Barcelona, ens comentava: "què seria de nosaltres si no escrivíssim contes sobre la història de la nostra espècie?" I ho va dir en el bell mig d'una discussió que manteníem sobre l'origen del bipedisme. Mentre que algunes i alguns col·legues manifestaven que només estaven interessats en dir que el fèmur d'un homínid fòssil era més o menys llarg, i si la seva anatomia responia a un primat bípede o no, Wolpoff reivindicava el dret d'anar una mica més enllà per tal de reconstruir escenes de la nostra història. Especular, sempre amb fonaments basats en les dades científiques, sobre quines avantatges ens hauria aportat l'adopció de la marxa bípeda... com era la vida d'aquesta gent, com s'organitzaven, etc. I d'això tracta l'anàlisi sobre l'origen i evolució de la Humanitat: reconstruir la nostra història seguint sempre una base i un raonament científics. Som els Sherlock Holmes de la ciència.

Elemental. El gran personatge creat per Sir Arthur Conan Doyle (1859-1930), en un article titulat *"El árbol de la vida"* escriu: «A partir de una gota de agua un lógico podría inferir la posible existencia de un océano Atlántico o un Niágara, sin haberlos

visto ni haber tenido noticia de ellos. Por lo tanto, toda la vida es una larga cadena, cuya naturaleza se manifiesta cada vez que nos muestra uno de sus eslabones. A semejanza de las demás artes, la Ciencia de la Deducción y del Análisis sólo puede adquirirse mediante un prolongado y paciente estudio, y no hay vida tan larga que permita a ningún mortal alcanzar la máxima perfección posible en ella» (*Estudio en escarlata,*[i] pp. 69-70). De la mateixa manera, a partir de la troballa d'homínins fòssils que, per primer cop, apareixen associats a eines de pedra tallada, observant l'anatomia, la tipologia i mesures de les descobertes, podem anar molt més enllà de les vitrines per intentar escriure el 'conte' del per què van començar a fabricar aquests instruments. Si ens quedem en les peces no ens atrevirem a reconstruir un dels aspectes més apassionants del nostre Passat: el comportament (per suposat, aquest és el nostre més modest parer; no volem imposar cap dogma; la ciència només avança mitjançant la discussió i el debat i vosaltres, els i les alumnes, teniu molt a dir... som en el marc d'una Aula, una Àgora, oberta a totes les teories, idees i opinions amb fonament científic).

També és cert que l'opinió de científics i científiques provinents de disciplines més 'exactes' (tot i que la matemàtica i la física són plenes d'exemples 'inexactes') i, fins i tot, la d'una part de la societat de fora de l'Acadèmia, prefereix mantenir una certa distància, reserva o escepticisme front a les interpretacions que arriben de l'Arqueologia i la Paleoantropologia; però les interpretacions, les hipòtesis, ben elaborades a partir de dades mesurables, poden esdevenir teories. Sense anar més lluny, Charles R. Darwin, després de nombroses observacions, va proposar la seva idea de la Selecció Natural malgrat pensar i reconèixer que potser mai ningú podria observar l'evolució en acció; avui és un teoria ben ferma... una teoria indiscutible. De la mateixa manera, l'Antropologia i l'Evolució Humana poden oferir teories sobre les conseqüències del bipedisme, les raons de l'aparició de les primeres indústries lítiques humanes o l'adopció dels sistemes de producció ramaders i agrícoles (sempre, insistim, seguint la base d'un mètode científic).

Malgrat que escèptiques i escèptics continuïn dubtant dels 'contes', és necessari avançar. I és que, un cop excavats milers de jaciments arqueològics i paleontològics, i acumulats anys i anys de recerques de laboratori, d'observacions entre pobles caçadors-recol·lectors i productors actuals, com justificar tota aquesta feina davant

de l'Acadèmia, i la societat, si després no obtenim conclusions ni respostes? Si no som capaços de proposar històries que siguin intel·ligibles per a especialistes i profans? Ens poden acusar de no tenir vídeos, imatges fotogràfiques o enregistraments sonors, ni tan sols de fons escrites, del nostre passat més llunyà per tal de demostrar que les nostres interpretacions són certes; però, acceptant que és impossible retornar físicament als escenaris remots, en el cas d'optar per conformar-nos amb un discurs reduccionista extrem, amb els mateixos arguments ni tan sols podríem seguir divulgant que la famosa «Lucy» –*Australopihecus afarensis*– fou una hominina bípeda ara fa més de 3 milions d'anys. Ningú mai ha vist a un *Australopithecus afarensis* viu per tal d'afirmar que es desplaçaven sobre dues cames; però tots som capaços d'entendre que les troballes de fèmurs, genolls, pelvis i peus d'aquests hominins (més les espectaculars petjades fòssils de Laetoli, a Tanzània), són corresponents a una locomoció bípeda.

Entrar ara en una espiral d'acusacions i retrets, entre les i els especialistes del passat que creuen poder oferir dades 'exactes' –al treballar amb vestigis biològics i culturals mesurables–, i altres especialistes que han de recórrer als 'contes' –en atrevir-se a oferir models més amplis sobre el nostre origen i evolució–, seria estèril i contraproduent. Més si tenim en compte que, llençant unes quantes pedres sobre la nostra teulada, en certes ocasions, aprofitant el gran ressò mediàtic que té l'arcaica història del llinatge humà, s'han aventurat hipòtesis i teories molt agosarades després de la descoberta de vestigis tan mínims com incomplerts. Per exemple, la presentació de noves espècies d'hominins fòssils –després rectificades o, senzillament, eliminades de l'arbre evolutiu– que només es basaven en petites peces fragmentades; un defecte que, dissortadament, continua repetint-se.

En resum, i reprenent les paraules d'en Sherlock Holmes, malgrat és del tot cert que «A partir de una gota de agua un lógico podría inferir la posible existencia de un océano Atlántico o un Niágara, sin haberlos visto ni haber tenido noticia de ellos», també cal recordar que la recerca sempre s´ha de basar en bones dades i seguint un treball meticulós i científic. I així és com es treballa, des de la Història, per a què la finestra del nostre Passat i el nostre Present sigui cada cop més gran.

Conèixer la Història; per què?

Sovint ens demanen i ens demanem: per què estudiar el nostre Present (Antropologia) i la nostra Història (Evolució Humana)?

La primera resposta és igual de lògica que innocent: som primats curiosos. Ens fascina conèixer, descobrir, experimentar... Des del primer hominí que va tastar un nou i atractiu fruit (potser verinós), passant per aquells hominins pioners que creuaren d'Àfrica a Euràsia, fins a la ciència del present, no fem més que mostrar la nostra ànsia de saber més i més. És innegable que l'impuls de la curiositat és una adaptació biològica i, conseqüentment, lligada a la supervivència de l'individu i del grup; però, amb motiu de les nostres recerques de camp, cada cop que contemplem a una tropa de babuïns observant les belles postes de sol a les sabanes del Serengeti, o a una balena franca de la Patagònia alçant el seu gran ull fora de l'aigua per tal d'escrutar-nos detingudament, no podem evitar pensar en els primers 'curiosos' naturalistes del llinatge humà. Aleshores, sens dubte, estudiem el nostre Present (Antropologia) i la nostra Història (Evolució Humana) perquè sí... perquè ens agrada. Perquè ens fascina. Perquè sentim una especial atracció que ens duu a endinsar-nos en els camins del Passat, per a descobrir els nostres orígens, però també perquè volem conèixer per què som com som.

La segona resposta, en canvi, té relació amb l'aplicació real dels estudis sobre la Història de l'ésser humà. Quantes vegades hem escoltat les expressions «de què serveix estudiar Història?», o «quina utilitat té saber com s'ha produït l'evolució biològica i tècnica del gènere humà?» Saber pel simple plaer de voler saber, com discutíem en el punt anterior? No, no és únicament això. Estudiar la història a fons és una de les millors eines per a intentar identificar i potser ajudar a mitigar alguns problemes presents, així com per a resoldre i predir algun dels enigmes i incògnites relacionades amb el nostre futur més proper i llunyà.

La pedra filosofal? La bola de vidre? No, no especulem ni caiem en l'esoterisme, sinó que parlem de ciència. Per exemple, després d'haver creat organismes específics, comissions d'experts en ciències (de les anomenades 'exactes') i dilapidat milions en tecnologia punta, va ser l'estudi del Passat biològic i cultural (Paleoclimatologia,

Paleontologia, Arqueologia...) la peça clau per identificar el canvi climàtic actual com un efecte antròpic no relacionat amb els cicles astronòmics i geològics.

Estudiar la nostra història i els escenaris que hem ocupat des de fa milions d'anys, ens permet afirmar que els canvis climàtics –que s'han anat succeint a la Terra– eren més aviat lents; pel contrari, el canvi climàtic actual és molt ràpid. En poques paraules, té el seu origen en l'acció d'una espècie, ara mateix exitosa, que ha multiplicat i continua multiplicant la seva expansió dins un cos celeste amb límits evidents; una espècie, la humana, necessitada d'una gran quantitat de recursos que un petit planeta com el nostre no podrà seguir oferint. I d'aquí que, al costat de les opinions més mediàtiques que parlen de la futura aparició d'una nova espècie dins del llinatge humà (com a resposta a la idea de que som una mena d'éssers escollits que no ens mereixem ni podem extingir-nos), o de la colonització d'altres planetes o satèl·lits (com a desesperat recurs dels que consideren que la tecnologia és capaç de treure'ns de tot embolic), l'anàlisi científic de la nostra realitat –Antropologia– i la nostra Història –Evolució Humana– potser ens aporta dades més objectives (sobretot menys apassionades i interessades) de cara afrontar el nostre futur: una possible, natural i evolutiva extinció.

El futur del llinatge humà, a l'igual que va ocórrer amb els dinosaures (els mateixos que van dominar terra, mar i cel durant desenes de milions d'anys), té molts punts per extingir-se en un lapse de temps –segons l'escala geològica– realment curt. Aleshores, mentre moltes i molts seguiran insistint en excloure a l'humà del món animal (un deliberat intent de situar-nos en una altra esfera d'estudi), o seguiran definint a l'*Homo sapiens* com l'espècie escollida (trencant així amb les regles de l'evolució on no existeixen espècies més ni menys evolucionades, ni millors ni pitjors... sinó espècies aptes o no aptes en funció del medi canviant), nosaltres neguem, sempre des de el respecte vers d'altres posicionaments, l'existència d'una via preferent o llinatge privilegiat per a la Humanitat.

Som éssers vius i ens regim pels mateixos mecanismes evolutius que la resta de les espècies que ens envolten. Fins i tot, i com a idea que invita a la reflexió, sempre hem dit que el nostre canvi climàtic actual, causat per l'*Homo sapiens*, és també un canvi tan natural com el que es va produir a l'època dels dinosaures o en altres moments de les grans extincions de la vida. Els nostres gratacels, fàbriques i residus són

producte de la nostra Història Natural. I és que la nostra cultura, i la Història de les cultures, forma part de la natura.

En resum, la clau dels estudis sobre el nostre Present (Antropologia) i la nostra Història (Evolució Humana) passa per realitzar una immersió no únicament centrada en l'enfoc humanista provinent d'aquelles èpoques d'esplendor de la Filosofia (on l'únic motiu digne d'estudi era el propi ésser humà), sinó introduint l'enfoc naturalista; és a dir, de la Història Natural.

Lectures

Junt aquesta introducció a l'assignatura, i a l'inici de cada repte, presentem una introducció temàtica complementària; alhora sempre encapçalada per alguna de les lectures seleccionades d'entre el ventall de recursos que acompanyen a cadascun dels cinc reptes en els que hem dividit l'estudi de *Fonaments de la Història* (Grau d'Antrologia i Evolució Humana). Aquests textos complementen els materials troncals de l'Aula, i que es corresponen a la lectura de quatre capítols –*"El escenario de la historia", "El número de los Hombres", "Las formas de subsistencia: la agricultura"* y *"Las formas de subsistencia: tráficos y mercados"*– del llibre del gran historiador Josep Fontana: *Introducción al Estudio de la Historia* (1999). Catedràtic emèrit de la Universitat Pompeu Fabra i mestre d'un altre gran historiador, avui professor de la UOC, Jaume Claret. Junt a Jaume Claret hem viscut la gènesi i evolució de Fonaments de la Història («...gràcies per confiar en aquest primat nòmada»).

[1] Conan Doyle, Arthur (2000). *Estudio en Escarlata*. Madrid: Valdemar.

REPTE 4. FONAMENTS DE LA HISTÒRIA

PROPIETAT, CIRCULACIÓ DE BÉNS DE PRESTIGI I PODER

ALLEN W. JOHNSON I TIMOTHY EARLE,

"LOS ISLEÑOS DE LAS TROBIAND",

LA EVOLUCIÓN DE LAS SOCIEDADES: DESDE LOS GRUPOS CAZADORES-RECOLECTORES HASTA EL ESTADO AGRARIO,

BARCELONA, ARIEL, 2003, PP. 277-290.

L'economia de producció va conduir en poc temps a l'*Homo sapiens* cap a la sedentarització, l'aparició de grans canvis tecnològics i mentals i, sobretot, el naixement de la propietat privada. La propietat privada alimentà la jerarquització i desigualtat i, conseqüentment, també sorgí la necessitat de fer ben visible l'estatus social de cadascú. És per això que l'intercanvi, el comerç i la circulació de béns de prestigi (elements 'superflus' però escassos i difícils d'aconseguir) va créixer en paral·lel a l'evolució de societats productores que, de mica en mica, desenvoluparan noves estructures i pautes culturals: exèrcits, guerres, invasions, cabdills, masclisme, regnes, imperis, etc.

Una de les coses que més sorprenen a científiques i científics, i no científics, a qui acompanyem fins el territori del caçadors-recol·lectors hadzabe[ii] del llac Eyasi és l'absència d'estructures de poder (és una societat igualitària, és a dir, sense cabdills ni estratificació social), propietat privada (tot és de tots... tot és compartit), i, conseqüentment, de conflictes: l'humà no és guerrer per natura.

De forma oposada, els seus veïns maasai són un poble ramader: tenen jerarquies (existeix un cap de la *boma* o poblat, i una mena de cabdill o savi que aglutina diferents *bomes*: el *laibon*), propietat privada (les vaques i cabres de cada home; el naixement del masclisme a partir del Neolític) i conflictes (els *ilmoran* són els soldats maasai des dels 15 fins els 30 anys).

Partint de la idea que no existeixen, sota el nostre parer personal, societats humanes ni millors ni pitjors (totes, incloses les de la jungla d'asfalt, s'han anat adaptant a les

situacions canviants del medi), sí és cert que un cop vàrem esdevenir productors –fa només uns 10.000 anys comparats amb els 7 milions d'existència d'Història de la saga hominina– les coses van canviar molt i molt. Dels primers pobles neolítics a les comunitats industrials del Present, nombrosos fets històrics han girat i giren al voltant de la propietat privada, la circulació de mercaderies i els conflictes que se'n deriven. I la circulació dels béns de prestigi (per exemple, l'or en les societats actuals però també en les cultures precolombines[iii] d'Amèrica) n'és una prova.

Un col·lega antropòleg ens deia: *"la gran diferència entre la utilització d'eines per part d'un ximpanzé i un humà radica en la conservació de l'estri: el ximpanzé, un cop usat, l'abandona, i l'humà el conserva".* Evidentment no ho compartim, i ho raonarem a partir de l'etologia (l'estudi del comportament) i l'ecologia (l'estudi del medi) dels ximpanzés i els humans.

Quan un ximpanzé fabrica, amb la tija o el pecíol d'una fulla, una sonda vegetal per aconseguir pescar els inquilins d'un termiter, certament abandona l'instrument

després de la seva utilització. Parlem ara dels humans. Quan ens constipem acostumem a dur un paquet de mocadors de paper a sobre; i, a excepció que algú ens digui el contrari, l'habitual és llençar el mocador a la paperera quan ja ha estat usat. Curiós, els *Homo sapiens* també abandonem estris. Per què? Doncs perquè les fulles –en el cosmos dels ximpanzés– i els mocadors de paper –en el cosmos dels humans de la societat de consum– són abundants i fàcils d'aconseguir. El mocador de roba amb les nostres inicials brodades a mà, o amb filigranes de ganxet, de sortir de casa, un cop usat no aniria a la paperera sinó al cabàs de roba bruta. El fet de conservar o abandonar una eina rau en l'abundància de matèria primera i la inversió de temps en la seva fabricació. Així, per exemple, els nostres ancestres tallaven ganivets de pedra (que avui ens agrada exposar en museus d'Antropologia i Evolució Humana) a partir de matèries primeres que eren molt abundants (com ara el basalt o el sílex), i després d'emprar-los per esquarterar una presa animal –talment com si fossin mocadors de paper– els abandonaven en gran nombre. En definitiva, no podem dir que la conservació o abandó de l´útil sigui un punt de separació o diferenciació entre ximpanzés i humans. Ara bé, la cosa canvia quan es parla de materials que són escassos... rars.

Un ximpanzé abandona la seva sonda després d'utilitzar-la (la matèria és abundant i l'estri ràpid de fabricar); un *Orrorin tugenensis* –veure imatge– segurament va obrar de forma idèntica, i l'humà actual farà el mateix en un context similar (dibuix: Marcel Socías; assessorament: Jordi Serrallonga).

De la mateixa manera que ningú llença una joia a la paperera després d'haver-la lluït en un festa, Charles R. Darwin, a la seva obra *L'origen de l'ésser humà*[iv] (1871), va deixar constància de com una mona del Zoo de Londres –com qui diposita les joies (béns de prestigi) a la caixa forta– amagava un tros de pedra que, prèviament, havia

aconseguit degut al deteriorament del sòl de la seva gàbia. El primat era molt vell i la seva dentició estava malmesa; necessitava d'aquesta pedra que feia servir com a martell per a trencar la closca dels fruits secs que li subministraven. Com els cuidadors netejaven cada dia la instal·lació, la mona cercava un raconet on camuflar l'objecte i evitar, així, la seva pèrdua. Una pedra, que en el context del llit d'un riu ple de còdols no hagués tingut cap valor, dins d'una gàbia sense pedres era un bé escàs i valuós. Un bé digne de ser conservat malgrat no haver estat, ni tan sols, modificat ni fabricat.

Aleshores, dins l'univers d'uns humans que començaven a produir excedents agrícoles i ramaders (uns excedents que, en funció de tenir-los en major o menor quantitat –o, senzillament, no tenir-los–, anaven accentuant l'estratificació social i l'aparició de cabdills), els materials escassos adquiriren una dimensió que anà molt més enllà de la supervivència més directa o evident: parlem de la tinença i circulació dels béns de prestigi.

Detall de l'anomenada Sala del Tron en el Palau minoic de Knossos; Creta, Grècia (fotografia: Jordi Serrallonga).

Els béns de prestigi són productes que, per la seva raresa, tenen valor. Per exemple, qui no s'ha preguntat alguna vegada què passaria si els diamants fossin tan abundants com el cristalls de quars? Estèticament, una bona punta de quars pot esdevenir tan o més 'bonica' i 'espectacular' que un diamant. La diferència és que una punta de quars la podem comprar a un preu molt assequible en qualsevol botiga de minerals (o trobar-la a la muntanya sense entrar en un tancat envoltat de guardes de seguretat) i, en canvi, adquirir un diamant suposa una important inversió econòmica. Si fos el contrari, que els diamants es trobessin en gran nombre a la natura i el quars fos rar, el tràfic internacional, les grans transaccions econòmiques (on cal incloure els tristos 'diamants de sang') i les joies més famoses i prestigioses tindrien el quars com a protagonista i no el diamant.

En poques paraules, qui posseeix un cert nombre de diamants i els llueix o en fa ostentació de forma pública, mostra un bé de prestigi. Esdevé un indicador, per a la resta de població, de que aquell individu –dins de la nostra jungla d'asfalt– té poder econòmic i, de retruc, potser social i polític. I ja sabem que no està de moda –no és políticament correcte– que reines, reis i líders Occidentals es passegin amb diamants i altres gemes precioses (es reserven per als actes més protocol·laris) però són en els 'magatzems' públics –palaus, museus i fundacions– per ser admirats per la resta de la societat. Com passa entre els illencs de les Trobiand quan els cabdills exposen els seus béns a la vista de tothom.

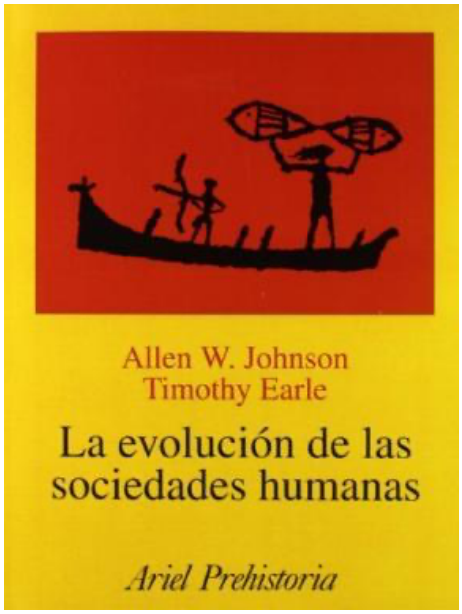

Per tal de documentar la Unitat 4, hem seleccionat una interessant i escaient lectura sobre aquestes societats humanes que trobem a les Illes Trobiand, a Nova Guinea, i que foren estudiades en profunditat per un mític antropòleg: Bronislaw Malinowski (1884-1942) de 1922 a 1935. Els autors són dos antropòlegs ubicats als Estats Units: Allen W. Johnson (professor d'Antropologia i Psiquiatria de la Universitat de Califòrnia, Los Angeles) i Timothy Earle (professor emèrit d'Antropologia de la

Universitat del Noroest). Ambdós defensen una visió evolutiva de les societats, de més 'simples' (les caçadores-recol·lectores) a més 'complexes' (les societats agràries) i així ho argumenten en el prefaci de la segona edició del llibre d'on hem extret el text (*La evolución de las sociedades: desde los grupos cazadores-recolectores hasta el estado agrario*, p. 9):

> "En la primera edición de este trabajo intentamos sintetizar la actual comprensión de los procesos mediante los cuales las sociedades crecieron (o no lo hicieron) en escala y en complejidad bajo un amplio espectro de circunstancias ambientales. Nuestra experiencia común de dar cursos de antropología económica y de ecología cultural nos hizo patente las ventajas de combinar las perspectivas de la etnología y de la arqueología para llegar a una teoría que integre ambos campos (…). Decidimos explicar la teoría evolucionista implícita en esta ordenación de lo simple a lo complejo, y así nació este trabajo (…).
>
> En el prefacio de la primera edición, señalamos cierto alejamiento de la antropología de entonces respecto al evolucionismo social. Hoy la situación es diferente. Se ha publicado un buen número de trabajos excelentes acerca de la guerra, el liderazgo, la intensificación, la confianza y la cooperación, y de muchos otros asuntos desde perspectivas que o bien son francamente evolucionistas o, como mínimo, pueden ser útiles a los evolucionistas."

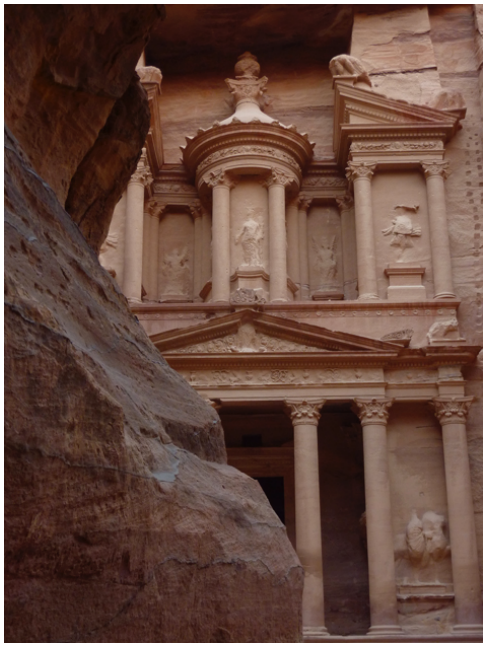

El treball de documentació etnològica i arqueològica (sobretot etnològica) de Johnson i Earle és realment immens i interessant. Però, des del nostre parer, volem advertir un cop més –recordant el tema del gradualisme criticat en el repte anterior– que seria molt perillós caure en el parany de que totes les societats humanes són obligades a evolucionar de 'simples' a 'complexes' (per exemple, els nabateus de Petra) [v] com si fos quelcom d'inevitable. Més quan aquesta idea –com ja dèiem en el Repte 3– moltes vegades s'ha associat a una malentesa concepció de progrés i, fins i tot, de benestar.

Grup hadzabe abans de sortir de cacera a primera hora del dia; llac Eyasi, Tanzània (fotografia: Jordi Serrallonga).

D'una vegada per totes, i només per si algú encara en tenia dubtes sobre això, hem d'eliminar els termes 'primitiu', 'salvatge' o 'exòtic' per referir-nos a pobles que van mantenir o encara mantenen una vida predadora. El subconscient i conscient etnocèntrics de les estudioses i estudiosos pertanyents a les anomenades societats 'civilitzades', durant molt de temps han vist en l'evolució de les estructures de poder, producció i, conseqüentment, de circulació de béns de prestigi, un feliç apropament a la correcta forma de viure. Pel contrari, i seguint amb el nostre posicionament, el fet d'assolir els mètodes de producció va ser una obligació (una decisió) imposada per noves condicions en el medi. A partir d'aquest moment, i sí que degut a l'aparició de l'estratificació social, els excedents, l'augment demogràfic, la necessitat d'organitzar el territori, etc., les societats van haver de desenvolupar estructures noves de lideratge, comerç de béns de prestigi, urbanisme, religions, etc., fins arribar als nostres dies.

La jungla d'asfalt: vista aèria de la ciutat de New York, Estats Units d'Amèrica (fotografia: Jordi Serrallonga).

La nostra evolució social i econòmica és una evolució cultural, i, malgrat la cultura forma part de la nostra natura (és una adaptació biològica), no podem equiparar l'evolució biològica a l'evolució de les nostres societats. El gradualisme evolutiu que va defensar Darwin per explicar l'aparició de noves espècies vives és vigent, però no funciona de la mateixa manera que la nostra evolució cultural pel que fa als mecanismes interns: en la biologia actuen les mutacions atzaroses (no són escollides per l'individu), i, a nivell cultural, les decisions són de l'humà: decideix canviar... agafar un camí o un altre. Encertat o incorrecte només ho pot dir el transcurs del temps.

Però, pel contrari, sí que existeix un punt en comú entre l'evolució biològica i l'evolució cultural que hem vingut defensant al llarg de l'assignatura: la importància del medi. A l'igual que actua la Selecció Natural sobre les espècies (un canvi en el medi pot afavorir una nova mutació, o provocar l'extinció d'una forma de vida fins aleshores exitosa), en l'evolució de les societats humanes han influït canvis en el medi; des dels canvis climàtics i la escassetat de recursos que, molt probablement,

va conduir vers la neolitització, fins a les situacions que afecten a les nostres nacions actuals: les ciutats d'asfalt, les grans indústries, també formen part del paisatge i la natura humanes.

[ii] L'autor amb un grup de caçadors-recol·lectors hadzabe; llac Eyasi, Tanzània (foto: www.jordiserrallonga.com)

[iii] Màscara d'or precolombina provinent de l'Equador; Museo del Banco Central, Quito (fotografia: Jordi Serrallonga).

[iv] Darwin, Charles R. (2009). *El Origen del Hombre*. Barcelona: Crítica.

[v] Petra, la ciutat atribuïda a una poc estudiada cultura de comerciants, els nabateus; Jordània (fotografia: Jordi Serrallonga).